

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa – kuntien ja hyvinvointialueiden varautuminen väestön ikäntymiseen

Kyselytutkimus kunnille, hyvinvointialueille ja vanhusneuvostoille

Vuosiraportti 2024

Tampereen yliopisto: Anu Siren, Outi Jolanki, Kristina Tiainen

Ikäinstituutti: Erja Rappe, Jere Rajaniemi, Anu Koivusipilä

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa -hanke

- **Tarkastelun kohde:** ikäystävällisyyden ja ikääntymiseen varautumisen arviointimenetelmät kunnissa ja hyvinvointialueilla
- **Aihealueita:**
 - 1) julkiset palvelut
 - 2) asuinympäristöjen ikäystävällisyys
 - 3) päätöksenteon ikäystävällisyys ja mahdollisuus osallistua
 - 4) kuntien ja hyvinvointialueiden yhdyspintatyö ikäystävällisyydessä ja ikääntymiseen varautumisessa
- **Hanketoimijat:** Tampereen yliopisto & Ikäinstituutti
- **Rahoitus:** Valtioneuvoston kanslia (VN TEAS -rahoitus) 1.3.2023–31.12.2025

Käsitteiden määrittely

IKÄYSTÄVÄLLISYYS

Viittamme kuntaan ja asuinympäristöön, joka **huomioi iäkkäiden asukkaiden tarpeet ja voimavarat sekä tukee heidän aktiivisuuttaan, osallisuuttaan, hyvinvointiaan ja turvallisuuttaan**. Ikäystävällisessä ympäristössä hyvinvointia turvaavia **palveluja** on riittävästi ja ne ovat helposti saavutettavissa.

Asuinalueet ja -rakennukset on suunniteltu kaikille sopiviksi, ja iäkkäille soveltuvia **asumisratkaisuja** on tarjolla. **Asuinympäristö** on helposti hahmotettava ja esteetön. **Kulkuväylillä ja liikenneratkaisuissa** on otettu huomioon toiminta- ja liikkumiskyvyltään heikentyneet asukkaat. Kaikilla on **mahdollisuus osallistua** oman asuinympäristönsä ja sen palvelujen kehittämiseen.

Käsitteiden määrittely

IKÄÄNTYMISEEN VARAUTUMINEN

Tarkoitetaan kuntien ja hyvinvointialueiden väestön **ikäntymiseen liittyvien määrällisten ja laadullisten tarpeiden seuraamista sekä niihin vastaamista tulevaisuuden tarpeita ennakoiden.**

Myös ikääntyvän väestön asumiseen varautuminen on keskeistä sekä kunnan että iäkkäiden itsensä varautumisena.

Kyselyn tavoite

Kyselyn tavoitteena oli selvittää, miten ja millä menetelmillä kunnat ja hyvinvointialueet sekä kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostot arvioivat oman alueensa väestön ikäystävällisyyden edistämistä ja ikääntymiseen varautumista.

Yleistä tietoa kyselyistä

- Aineistonkeruu tapahtui sähköisesti 6.5.–6.8.2024 välisenä aikana
- Vastausprosentit:
 - Kunnat 30%
 - Kuntien vanhusneuvostot 41%
 - Hyvinvointialueet 50%
 - Hyvinvointialueiden vanhusneuvostot 54%

Hankkeessa käytetyt ikäystävällisyyden osa-alueet

- Ikääntyneille keskeiset **sosiaali- ja terveystalvelut**
- **Lähipalvelut**
 - kattavuus
 - saavutettavuus
- Ikääntyneille suunnatut **asumisratkaisut**
- **Ympäristö**
 - turvallisuus
 - viihtyisyys
 - esteettömyys
- **Lähiluonnon ja -viheralueiden** saavutettavuus
- Ympäristön tarjoamat **liikkumismahdollisuudet** myös toimintakyvyltään heikentyneille iäkkäille
- Ikääntyneille suunnatut **yhdessäolo-, kohtaamis- ja harrastusmahdollisuudet**
- Ikääntyneiden **mahdollisuus vaikuttaa** itseään koskeviin asioihin (esim. päätökset, palvelut, asuinympäristö)
- **Tiedonsaanti** ikääntyneille keskeisistä palveluista, etuuksista ym. asioista
- **Digipalveluiden ja ikäteknologian** käyttöön tarjottu **tuki**
- **Julkisen liikenteen** toimivuus ja saavutettavuus (esim. esteettömyys, iäkkäille sopivat aikataulut ja reitit)

Kyselyyn vastanneet kunnat ja hyvinvointialueet

	Kunnat (n=97) %	Hyvinvointialueet (n=12) %
Kunnan koko		
alle 6 000 asukasta	41	
6 000-10 000 asukasta	16	
10 001-50 000 asukasta	33	
50 001-100 000 asukasta	6	
yli 100 000 asukasta	4	
Osallistuuko vastaaja/vastaajan edustama taho hyvinvointikertomuksen tekoon		
Kyllä	95	100
Ei	5	
En tiedä	-	
Onko ikäystävällisyys tuttu käsite		
Kyllä, erittäin tuttu	49	67
Kyllä, jonkin verran tuttu	41	25
Ei lainkaan tuttu	9	8

Kyselyyn vastanneet vanhusneuvostot

		Vanhusneuvostot	
		Kunnat (n=142) %	Hyvinvointialueet (n=22) %
Kyselyyn vastaaja			
	Puheenjohtaja	45	46
	Sihteeri	27	9
	Puheenjohtaja ja sihteeri yhdessä	11	
	Vanhusneuvosto yhdessä	9	
	Muu vastaaja	8	45
Kunnan koko			
	alle 6 000 asukasta	39	
	6 000-10 000 asukasta	20	
	10 001-50 000 asukasta	32	
	50 001-100 000 asukasta	3	
	yli 100 000 asukasta	6	
Osallistuuko vanhusneuvosto hyvinvointikertomuksen tekoon?			
	Kyllä	61	55
	Ei	30	27
	En tiedä	9	18
Onko ikäystävällisyys tuttu käsite?			
	Kyllä, erittäin tuttu	53	73
	Kyllä, jonkin verran tuttu	44	27
	Ei lainkaan tuttu	3	

Ikäystävällisyyden eri osa-alueita pidettiin tärkeinä sekä kunnissa että hyvinvointialueilla (Hva)

Kuinka tärkeänä kunnassa/ hyvinvointialueella pidetään alla mainittuja eri ikäystävällisyyden osa-alueita	Tärkeänä (%)	
	Kunnat	HVA
Ikäystävällisyyden osa-alueet		
Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveystalvet	95	100
Lähipalveluiden kattavuus	91	100
Lähipalveluiden saavutettavuus	97	100
Ikääntyneille suunnatut asumisratkaisut	80	92
Ympäristön turvallisuus	91	100
Ympäristön viihtyisyys	88	100
Ympäristön esteettömyys	89	100
Lähiluonnon ja -viheralueiden saavutettavuus	88	83
Ympäristön tarjoamat liikkumismahdollisuudet	85	92
Ikääntyneille suunnatut yhdessäolo-, kohtaamis- ja harrastusmahdollisuudet	94	100
Ikääntyneiden mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin	88	100
Tiedonsaanti ikääntyneille keskeisistä palveluista, etuuksista ym. asioista	88	100
Digipalveluiden ja ikäteknologian käyttöön tarkoitettu tuki	85	100
Julkisen liikenteen toimivuus ja saavutettavuus	67	84

*Tärkeä: yhdistetty vaihtoehtot erittäin tärkeä ja tärkeä

Hyvinvointialueilla on käytössä paljon arviointimenetelmiä sosiaali- ja terveystalvvelujen, ikääntyneille suunnattujen asumisratkaisujen sekä ikääntyneiden vaikutusmahdollisuuksien arviointiin. Kunnissa puolestaan käytetään paljon arviointimenetelmiä ikääntyneille suunnattujen yhdessäolo-, kohtaamis-, ja harrastusmahdollisuuksien arviointiin.

Missä määrin kunnissa ja hva:lla käytetään erilaisia arviointimenetelmiä ikäystävällisyyden osa-alueiden arvioimiseksi ?						
	Paljon* (%)		Jonkin verran (%)		Vähän** (%)	
	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva
Ikäystävällisyyden osa-alueet						
Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveystalvvelut	18	75	47	25	35	
Lähipalvveluiden kattavuus	20	50	46	25	34	25
Lähipalvveluiden saavutettavuus	20	50	46	42	34	8
Ikääntyneille suunnatut asumisratkaisut	15	58	45	25	40	17
Ympäristön turvallisuus	25	50	59	33	16	17
Ympäristön viihtyisyys	25	25	49	50	26	25
Ympäristön esteettömyys	26	42	52	50	22	8
Lähiuunnon ja -viheralueiden saavutettavuus	24		45	50	31	50
Ympäristön tarjoamat liikkumismahdollisuudet myös toimintakyvyltään heikentyneille iäkkäille	27	8	45	67	27	25
Ikääntyneille suunnatut yhdessäolo-, kohtaamis-, ja harrastusmahdollisuudet	46	25	35	58	19	17
Ikääntyneiden mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin	36	75	42	17	22	8
Tiedonsaanti ikääntyneille keskeisistä palveluista, etuuksista ym. asioista	20	50	53	42	27	8
Digipalvveluiden ja ikäteknologian käyttöön tarjottu tuki	28	50	46	42	26	8
Julkisen liikenteen toimivuus ja saavutettavuus	17	17	42	58	41	25

*Paljon: yhdistetty vaihtoehdot erittäin paljon ja paljon

**Vähän: yhdistetty vaihtoehdot: vähän, erittäin vähän ja ei lainkaan

Kunnissa ja hyvinvointialueilla käytetään TEAviisarin tuottamia tietoja sekä kansallisten ja paikallisten kyselyjen antamaa tietoa. Tavoitteisiin ja toimenpiteisiin liittyvien vaikutusketjujen arviointi on vähäistä.

Missä määrin seuraavia arviointimenetelmiä käytetään ikäystävällisyyden arvioinnissa?								
	Paljon * (%)		Jonkin verran (%)		Erittäin vähän tai ei lainkaan (%)		En osaa sanoa (%)	
	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva
Sähköisen hvk:n tarjoamat arviointimenetelmät ja indikaattorit	48	50	30	8	18	25	4	17
TEAviisari tietoja	61	50	27	34	7	8	5	8
Kunnan/alueen omien tilastojen tai kyselyjen antama tietoa	50	50	38	42	11		1	8
Tavoitteisiin ja toimenpiteisiin liittyvien vaikutusketjujen arviointi	27	42	32	25	34	16	7	17
Kansalliset kyselyt	68	89	22	8	7		3	8

*Paljon: yhdistetty vaihtoehto erittäin paljon ja paljon

Ikäystävällisyyden eri osa-alueiden arviointiin tarvitaan lisää arviointimenetelmiä

Ikäystävällisyyden osa-alueet	Tarvitaan nykyistä enemmän (%)	
	Kunnat	Hva
Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveystalvet	74	58
Lähipalveluiden kattavuus	81	75
Lähipalveluiden saavutettavuus	81	83
Ikääntyneille suunnatut asumisratkaisut	82	83
Ympäristön turvallisuus	76	75
Ympäristön viihtyisyys	76	75
Ympäristön esteettömyys	82	75
Lähiuonnon ja -viheralueiden saavutettavuus	71	92
Ympäristön tarjoamat liikkumismahdollisuudet myös toimintakyvyltään heikentyneille iäkkäille	75	92
Ikääntyneille suunnatut yhdessäolo-, kohtaamis-, ja harrastusmahdollisuudet	73	92
Ikääntyneiden mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin	82	75
Tiedonsaanti ikääntyneille keskeisistä palveluista, etuuksista ym. asioista	89	83
Digipalveluiden ja ikäteknologian käyttöön tarjottu tuki	80	75
Julkisen liikenteen toimivuus ja saavutettavuus	79	83

Hyvinvointikertomuksen lisäksi iäkkäitä koskevia toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia seurataan strategioissa, toimenpideohjelmassa ja eri toimielinten kokouksissa

Kunnat:

- Strategioissa, seurantaraporteissa ja toimintaohjelmissa mm.
 - kuntastrategia
 - taloutta koskevat seurantaraportit
 - tarkastuslautakunnan tarkastuskertomukset
 - asuntopoliittinen ohjelma
 - liikuntasuunnitelma
 - ympäristösuunnitelma
- Eri toimielinten kokouksissa (yleisin vanhusneuvostot)
- Kunnan eri toimialoilla (hyvinvointitoimiala, liikuntatoimiala, kulttuuritoimiala)
- Lautakunnissa (hyvinvointilautakunta, sivistyslautakunta)
- Kunnan hyte-työryhmissä, järjestöverkostoissa ja hankkeissa

Hyvinvointialueet:

- Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmassa/ toimintasuunnitelmassa/ toimintakyvyn tukemisen suunnitelmassa
- Ikääntyneiden palveluiden johtoryhmässä
- Vanhusneuvostossa
- Strategian toimeenpanossa kuukausittain
- Talouden seurannan yhteydessä
- Yhteistyössä kuntien ja eri järjestöjen kanssa

Kuntien ja hyvinvointialueiden näkemykset ikääntyneiden itsensä mahdollisuudesta osallistua päätöksentekoon erosivat vanhusneuvostojen näkemyksestä

Missä määrin ikääntyneillä itsellään on kunnassa/ hva:lla mahdollisuus osallistua ikäystävällisyyteen ja ikääntymiseen varautumiseen liittyvään päätöksentekoon?				
	Kunnat (%)	Hva (%)	Vanhusneuvostot kunnat (%)	Vanhusneuvostot Hva (%)
Paljon mahdollisuuksia	15	33	12	4
Jonkin verran mahdollisuuksia	80	67	65	64
Ei juurikaan mahdollisuuksia *	4	-	23	32

*Ei juurikaan mahdollisuuksia: yhdistetty vaihtoehdot ei juurikaan mahdollisuuksia ja en osaa sanoa

Kunnat arvioivat yhteistyön määrän vähäisemmäksi kuin hyvinvointialueet

Kuinka paljon yhteistyötä kuntanne tekee hva kanssa ikäystävällisyyden eri osa-alueilla? Kuinka paljon yhteistyötä hva tekee alueen kuntien kanssa ikäystävällisyyden eri osa-alueilla?						
	Paljon* (%)		Jonkin verran (%)		Vähän tai ei lainkaan (%)	
	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva
Ikäystävällisyyden osa-alueet						
Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveyspalvelut	17	25	53	50	30	25
Lähipalveluiden kattavuus	14	8	43	59	43	33
Lähipalveluiden saavutettavuus	15	8	38	67	47	25
Ikääntyneille suunnatut asumisratkaisut	10	33	44	58	46	9
Ympäristön turvallisuus	3	42	30	50	67	8
Ympäristön viihtyisyys	1	25	21	42	78	33
Ympäristön esteettömyys	3	33	27	50	70	17
Lähiluonnon ja -viheralueiden saavutettavuus	3	25	17	33	80	42
Ympäristön tarjoamat liikkumismahdollisuudet myös toimintakyvyllään heikentyneille iäkkäille	3	16	25	42	72	42
Ikääntyneille suunnatut yhdessäolo-, kohtaamis- ja harrastusmahdollisuudet	10	36	47	64	43	-
Ikääntyneiden mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin	6	42	32	50	62	8
Tiedonsaanti ikääntyneille keskeisistä palveluista, etuuksista ym. asioista	12	34	52	58	36	8
Digipalveluiden ja ikätieteologian käyttöön tarjottu tuki	7	33	34	50	59	17
Julkisen liikenteen toimivuus ja saavutettavuus	-	17	21	58	79	25

*Paljon: yhdistetty vaihtoehdot erittäin paljon ja paljon

Ikäystävällisyyden arvioinnissa hyvät ja hyödylliset arviointitiedon tuottajat

- Sotkanetin, TEAviisarin ja sähköisen hyvinvointikertomuksen tarjoamat arviointimenetelmät
- Kunnan omat kysely- ja tilastotiedot (mm. kuntalaiskyselyt ja hankkeiden kyselyt)
- Kansalliset kysely- ja tilastotiedot
- Vaikutusketjujen ja tavoitteiden toteutumisen arviointi (tavoite-toimenpide-vastuutahot-tulos)
- Muut tiedonlähteet: kuulemistilaisuudet, suora palaute, vanhusneuvostojen lausunnot, esteettömyyskartoitukset, sosiaalinen raportointi, sosiaalisen hyvinvoinnin mittari, ikäystävällisen kunnan tarkistuslista sekä seniorineuvolan tuottama tieto palvelutarpeista
- Hyvinvointialueilla esillä olivat myös RAI-arviointimittari, vähimmäistietoindikaattorit ja laatuindikaattoritiedot.
- Yksittäisistä indikaattoreista mainittiin väestöennusteet, sosioekonomiset taustatiedot, yksinasuvien osuus, kaatumiset, toimintakyky, päihteiden käyttö, toimeentulotukea saavat, kansaneläkeindikaattori, iäkkäät maahanmuuttajat, ikääntyneiden osallisuusmittari, digituki, harrastukset, asuminen ja liikkumisympäristö, viheralueiden saavutettavuus ja ympäristön viihtyisyys.
- Muut huomiot: Pienissä kunnissa valtakunnallisista tilastoista ei saa kuntakohtaista tietoa.

Ikäystävällisyyttä parhaiten edistävät kunnan palvelut ja toimenpiteet

- Iäkkäille soveltuvat liikuntapalvelut
- Iäkkäitä palvelevat kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut (harrastustoiminta, kirjastot)
- Sosiaali- ja terveystyöpalvelut (mm. seniorineuvola) sekä arjen lähipalvelut
- Ympäristön kehittäminen (esteettömyys, penkit, kohtaamispaikat, ulkoilu- ja viheralueet)
- Iäkkäille soveltuvat asumisratkaisut
- Vanhusneuvostojen toiminta
- järjestö- ja yhdistystoiminta (järjestöille tarjotut tilat ja avustukset)
- Digituki iäkkäille
- Seniorikortit
- Iäkkäille merkitykselliset kehittämishankkeet ja tapahtumat

Hyvinvointialueilla ikääntymisen varautumisen arviointimenetelmiä käytetään enemmän kuin kunnissa. Yleisimmät menetelmät varautumisen arviointiin ovat kansalliset ja kunnan/alueen omat kyselyt

Missä määrin arviointimenetelmiä ja indikaattoreita käytetään ikääntymisen varautumisen arvioinnissa?								
	Paljon (%)		Jonkin verran (%)		Erittäin vähän tai ei lainkaan (%)		En osaa sanoa (%)	
	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva	Kunnat	Hva
Sähköisen hvk:n tarjoamat arviointimenetelmät ja indikaattorit	28	50	39	34	27	8	6	8
TEAviisari tietoja	34	42	44	25	16	8	6	25
Kunnan/alueen omien tilastojen tai kyselyjen antama tietoa	34	67	42	25	20		4	8
Tavoitteisiin ja toimenpiteisiin liittyvien vaikutusketjujen arviointi	16	42	29	17	44	8	11	25
Kansalliset kyselyt	41	75	40	17	14		5	8

*Paljon: yhdistetty vaihtoehdot erittäin paljon ja paljon

Ennakointi ja varautuminen korostuvat enemmän hyvinvointialueilla kuin kunnissa

Onko kunnassa/hva:lla ennakoitu ikääntyneiden asumistarpeita ja varauduttu niihin?		
	Kunnat (%)	Hva (%)
Kyllä on	51	75
Ei ole	25	8
En osaa sanoa	24	17

Kuinka paljon kunnan/hva strategioissa ja toimenpiteissä painotetaan ikääntymiseen varautumista?		
	Kunnat (%)	Hva (%)
Paljon*	25	58
Jonkin verran	43	17
Vähän tai ei lainkaan	27	25
En osaa sanoa	5	-

*Paljon: yhdistetty vaihtoehto erittäin paljon ja paljon

Yhteenvedoa vanhusneuvostojen vastauksista

- Tärkeimmät ikäystävällisyyden osa-alueet

Kunnat:

Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveystalvelut

Lähipalvelut (kattavuus ja saavutettavuus)

Ikääntyneille suunnatut yhdessäolo-, kohtaamis- ja harrastusmahdollisuudet, joihin käytössä myös paljon arviointimenetelmiä

Hyvinvointialueet (hva):

Ikääntyneille keskeiset sosiaali- ja terveystalvelut

Digipalveluiden ja ikäteknologian käyttöön tarkoitettu tuki, näihin myös käytössä eniten arviointimenetelmiä

- Myös vanhusneuvostot arvioivat, että tavoitteisiin ja toimenpiteisiin liittyvien vaikutusketjujen arviointi on vähäistä
- Sekä kuntien että hva:n vanhusneuvostojen mielestä kaikille ikäystävällisyyden osa-alueille tarvitaan nykyistä enemmän arviointimenetelmiä
- Kuntien vanhusneuvostojen mielestä kunnissa on ennakoitu ikääntyneiden asumistarpeita ja niihin on myös varauduttu. Hva:lla vastauksissa oli hajontaa (kyllä 50%, ei 41%)

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet

Ikäystävällisyyden laatuindikaattorit Suomessa 2023–2025

Hankkeen johtaja
Anu Siren
professori, gerontologia
anu.siren@tuni.fi
050 475 0373

